

Könyvtár a Hegyalja kapujában

Talán nem indokolatlan a múltidézés rövid szöveggel kezdeni. Szerencs nevét ugyanis sokan *szerencse* szavunk rövidült formájával azonosítják. A nyelvészek és a történészek Anonymusnál találkozhattak először a Szerencse-hegy említésével, de leírt történetét naiv mesének tartják. *Kis Lajos* A földrajzi nevek etimológiai szótára című munkájában szerémi ember, vagyis Szerémségből való ember jelentést tulajdonít a városnévnek. A Szerémség Jugoszlávia Duna–Száva közti része, azaz igen távol esik Szerencs városától. A történészek valahai betelepülésre utalónak tartják a városnevet, de *Kis Lajos* nem látja igazoltnak ezt a feltevést. Nekünk azonban elég annyit tudnunk, hogy a szakemberek szerint a Szerencs városnév és a szerencse szavunk legalább olyan messze állnak egymástól jelentésükben, mint Szerencs a Szerémségtől.

A település története a honfoglalás előtti időkhöz visszavezethető, de jelesebb napjai a szabadságharcok idejére estek. Bocskai Istvánt itt választották 1605 tavaszán fejedelmévé, és mint a Rákóczi család birtoka a Rákóczi szabadságharc idején is fontos szerepet játszott. Nevét manapság mégsem a történelmi események kapcsán ismerjük, hanem az 1880-as évek végén épült cukorgyár s még inkább az 1920-as évek elején létesült csokoládégyár termékei révén. A két, egymáshoz erősen kötődő élelmiszeripari üzem a múlt század végétől meghatározta a település gazdasági életét, és a város lakosságának többsége most is együtt sir és nevet a Szerencsi Édesipari Vállalat két gyárával, hiszen a családok nagyobb hányada közvetlenül vagy közvetve kötődik a két üzemhez.

Fontos szerepet játszott és játszik még a város életében, hogy a település a Hegyalja kapujának közlekedési csomópontja. Innen indul a Budapest–Miskolc–Nyíregyháza fővonalból leágazó, a Zempléni-hegység nyugati

peremén Hidasnémetibe haladó vasútvonal és a Sátorlajújhelyre a Hegyalján át futó sínpár. A vasút – a két édesipari üzem mellett – az egyik legbiztosabb kenyérkereseti lehetőséget kínálta és kínálja a településen élők nagy részének. Az elmúlt évtizedek itt nem hoztak látványos ipartelepítést. Csupán a DIGÉP gyáregysége mondható számottevő új üzemnek.

Az ipari üzemeken kívül egy állami gazdaság és egy termelőszövetkezet ad munkát a városban és környékén élőknek. Itt még nem egyeduralgó a Hegyalja világhíres levét adó szőlő, de a vonzaskörzetéhez tartozó települések nevei, például Tokaj, Mád, Tállya stb. jelzik, hogy olyan körzet központja Szerencs, amelyre nemcsak az ország, de időnként a külföld is érdeklődéssel figyel.

A város körülbelül 60–70 kisebb-nagyobb munkahelye képes foglalkoztatni az itt élők többségét, sőt mind több embert vonz a környék településeiről is. A Miskolc–Sárospatak–Nyíregyháza által alkotott háromszög „középpontjában” hosszú ideje természetes központi szerepet tölt be Szerencs, gazdasági, közlekedési és kulturális vonatkozásban egyaránt. Ez a szerepkör nyilvánvalóan közrejátszott abban, hogy a népesség számának növekedése hosszú évtizedek óta töretlen, folyamatos, és lélekszáma a régebben hozzácsatolt Onddal együtt ma már meghaladja a 10 ezer főt. A népesség korösszetétele is kedvezőbb itt az országos átlagnál, ami részben annak köszönhető, hogy a betelepülők jobbra fiatalok.

Talán a folyamatos népességnövekedésből származik a város egyik alapvető gondja: három iskolája – az általános iskola, a szakmunkásképző intézet és a gimnázium – igen szűkös körülmények között tudja csak fogadni a helyből és a vonzaskörzetből érkező tanulókat. A művelődésügy többi területe sincs kedvezőbb helyzetben. A várkastély felújítása, restaurálása miatt átmeneti helyen szorong a mű-

velődési központ, a múzeum és a könyvtár is.

Úgy tűnik, Szerencs egy kicsit több megoldásra váró gonddal érkezett a várossá nyilvánítás napjához, mint más települések. Viszont az is tény, hogy a legégetőbb gondok megoldási folyamatának szinte a kellős közepén kapta – joggal – a városi rangot.

Várkastély – bolthelyiség – várkastély

A szerencsi könyvtár történetében nagy szerepet játszik a város legnevezetesebb épülete, amely eredetileg kolostornak épült, majd a 16. században várrá alakították át, később, a szabadságháborúk csitulásával, komorsága várkastéllá szelídült. A leromlott épületet az 1960-as években helyreállították, és benne kaptak helyet a közművelődési intézmények, az állami gazdaság irodáinak társaságában. *Csorba Csaba* 1980-ban megjelent, de nyilván jóval korábban íródott *Várak a Hegyalján* című könyvében még a következőket írta: „Szerencs sorsa – többé-kevésbé – rendeződött... A belső várban helyet kapott a múzeum... A könyvtár foglalja el a szárny másik részét.” Talán nem is sejtette a szerző, hogy megállapításából a „többé-kevésbé” kitétel a leginkább időtálló. 1979-ben ugyanis minden intézmény kiköltözött az épületből, mert újabb felújítási, átalakítási munkálatok indultak az Országos Műemléki Felügyelőség irányításával, hogy ennek befejeztével majd házrólag közművelődési célokat szolgáljon a kizárni belső vár.

A kiköltözéskor a város főutcájának egy volt boltépületébe került a könyvtár. Megtalálása a messziről érkezőnek sem okozhat gondot. A vasúton érkező a cukorgyár mellett elhaladva hamarosan a csokoládégyárhoz ér, ahol a 37-es számú úttal találkozó utca térére terebélyesedik. E lassan formálódó téren, a csokoládégyár bejáratával átellenben, téveszthetetlenül megpillantható a könyvtár épülete. Valaha sarkon volt az épület, ezt jelzi szögben megtört alakja, de mára lebontották körülötte az épületeket, és olyan, mintha otffejlesztették volna. Nyilván addig marad csak talpon az öreg boltépület, amíg a könyvtár ki nem költözik belőle. Átmeneti állapotához képest megfelelő külsőt mutat az épület. Hatalmas, két irányba néző kirakata lehetőséget adott arra, hogy a méteres nagysághoz közelítő, műanyag betűkkel írják ki mindkét kirakatába az épületben működő intézmény nevét. Igen gyengén látó az, aki a

tér túlsó oldaláról nem tudja elolvasni a kirakatba helyezett KÖNYVTÁR feliratot.

A könyvtárba belépve a kissé kopott külső keltette kép kellemetlen hatása gyorsan elmúlik. Barátságos, otthonos, tiszta s ezért igen vonzó, megnyerő környezet fogadja a betérőt. Még a zsúfoltság sem érzékelhető azonnal, mert az épület sarkán levő bejáraton át a szemben álló kölcsönzőpultig tartó, tágasnak mondható térbe lépünk. Csak a bejáratnál balra, az L alak rövid szárában elhelyezett gyermekrészleg, és jobbra, a hosszú szárban levő felnőttrészleg megismerése után látható jól a rendkívüli zsúfoltság, ami abból a természetes törekvésből következik, hogy minden talpalatnyi helyet kihasználjanak a szűkös körülmények között. A könyvtár ebből volt kénytelen leválasztani – állványok segítségével – egy kis teret, ahol a feldolgozó munkát végzik. Innen nyílik az igazgatói szoba, ami kellemes ugyan, de ugyanolyan zsúfolt, mint a kölcsönzőterek, azaz félig-meddig a raktár szerepét is betölti. Az egykori bolt valahai raktárai ma is azok, de mivel kevés az állvány, csomagtároló térnek inkább nevezhetők. Kellemes meglepetés, hogy ebben a sanyarú raktári helyzetben is szakmai rendet tud tartani a könyvtár.

A jelenlegi elhelyezési körülmények ecsetelésére ennyi talán elegendő. Célszerűbb szót ejteni a jövőről, ami szebbnek ígérkezik, ha ma még nem látható is tisztán néhány fontos kérdés. Szerencsen bíznak abban, hogy 1985. december 31-re valóban megtörténik a vár műszaki átadása, és 1986-ban visszaköltözhet a könyvtár is az épületbe, ahol a jelenlegi alapterületnek több mint háromszorosa, 800 m² várja. A látogatás alkalmával azonban még félkésznek sem tűnt az épület műszaki állapota, és kétségeim vannak a határidőt illetően. A másik aggodalmam abból adódik, hogy egyelőre kialakulatlan a leendő könyvtár funkcionális rendje. Talán nem késő még, és a megyei könyvtár az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakmai közreműködésével elősegítheti az adott helyzetben ésszerű rend kialakítását és a hozzá igazodó berendezés és felszerelés megterveztetését. Különösen fontosnak látszik a berendezés és a világítás összehangolása, mert a vár adottságaiból következően egyedi bútorzat és a kevés természetes fény miatt különleges világítási megoldások is szükségesek. Annyi már ma is megállapítható, hogy egy városi könyvtár számára ideális funkcionális rendszer nem alakítható ki. Más

szárnyra és más szintre kerül a gyermek- és a felnőttkönyvtár, és más szintre (a tetőtérbe) a raktár. Alighanem az alakuló könyvtárra is igaz lesz A. Robert Rogers kenti egyetemi professzornak a *Könyvtáros* 1984. évi 7. számában idézett megállapítása a magyar könyvtárakról: „A könyvtárak többsége régi, nem könyvtári célra tervezett épületben működik; ezek az épületek szépek, de akadályozzák a hatékony könyvtári tevékenységet...” Ennek ellenére üdvözölni lehet azt az erőfeszítést, amit a városi és a műemléki szervek tesznek a városi könyvtár kedvezőbb jövőjéért.

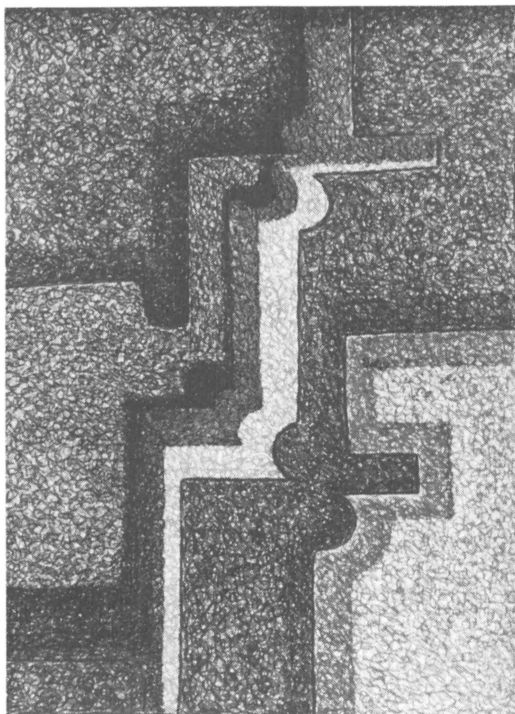
A dokumentum-állomány

A könyvtár dokumentum-állománya jó ütemben gyarapodott az elmúlt években, és 1983 végére elérte a 47 895 egységet, ami egy lakosra vetítve 4,4 egységet jelent, és ez 1,1-del magasabb az országos átlagnál.

Az állománynak mintegy 92 százaléka könyv. Összetétele: 36,7 százalék szépirodalom, 20,7 százalék gyermek- és ifjúsági irodalom, 42,6 százalék szakirodalom. Ezek az arányok még megfelelőnek mondhatók, de az 1983. évi gyarapodás az előbbi sorrendben 27,2; 18,9 és 53,9 százalék. A gyarapítási arányok ilyen alakulásában az is közrejátszik, hogy a könyvtár megkezdte a majdani önálló gyermekkönyvtár kézikönyvtári állományának kialakítását, gyűjtését, mivel a jelenlegi kézikönyvtári állomány a visszaköltözés után már nem lesz képes ellátni a felnőttek és a gyerekek igényeit a külön elhelyezés miatt. Egyébként pedig itt is jelentkezik az országosan tapasztalható irányzat, a szakirodalmi művek erőteljes térnyerése a dokumentum-állományon belül.

A könyvtár folyamatos, az igényekhez igazodó állománygyarapítást végez az évi 130 ezer forintot meghaladó beszerzési összegből. Ezt igazolja az a tény is, hogy a könyvtár könyvtárközi kölcsönzési igénye mindössze évi 20–30 kötet.

A könyvanyagban csak egy sajátos állománycsoportot különítenek el, a *helyismereti gyűjteményt*, amelynek gyűjtőköre eléggé tág, mert kiterjed a megyével foglalkozó könyvekre és füzetes kiadványokra is. A sajtóközleményeket nem regisztrálják, és nem gyűjtik külön. E tekintetben a megyei könyvtár bibliográfiájára és a saját – több mint tíz éve hiánytalanul megőrzött – folyóiratanyagára támaszko-

dik a könyvtár. Kétségtelen, hogy a városnak és vonzáskörzetének eseményekben gazdag történelmi múltja és országos figyelemmel kísért gazdasági élete igen nagy számú publikációt eredményezett korábban is. Ennek az anyagnak viszonylag teljes számbavétele és gyűjtése ma még meghaladja a könyvtár erejét. A könyvanyag mellett 75-féle előfizetett periodikum is az olvasók rendelkezésére áll. Ha a *Szakmai irányelvek* ajánlásait tekintjük, akkor kevesellhető a könyvtárba járó hírlapok, folyóiratok száma, ha a tényleges igényeket, akkor elfogadható. Jelenleg ugyan hiányoznak a hangzó dokumentumok lejátszásának feltételei, de a jövőre gondolva módszeresen gyarapítja ezt az állományrészt is a könyvtár. Meghaladja az 1300-at a hanglemezek s a 470-et a magnókazetták száma, közöttük zenei és irodalmi anyag egyaránt található. Ez azt jelenti, hogy a majdani hangtár igen gazdag alapállománnyal kezdheti meg működését. Most főként rendezvények alkalmával használják a hanglemezeket, szalagokat. A 2200 egységet meghaladó diafilmár természetesen elsősorban a 14 éven aluli korosztály igényeit elégíti ki. A gyermekkönyvtári állomány teljes kiválasztása csak akkor oldható meg, ha a várba

költözés után valóban elkülöníthető lesz a gyermekeknek beszerzett anyag.

A könyvtárosok a dokumentum-állományt sokoldalúan igyekeznek feltárni. Tíznél több katalógust szerkeszt a könyvtár, átfogva az állomány minden dokumentumtípusát. A katalógusok közül a raktári és a szerzői teljes és naprakész. Más katalógusok a szerkesztés elkezdése óta teljesekek, a korábbi időszakban beszerzett anyagot azonban nem tárják fel. A jelenlegi személyi és technikai ellátottság mellett a könyvtár nem gondolhat nagyszabású újrakatalógizálási munkálatok elindítására, bár ennek szükségességét jól látja.

Könyvtárhasználat

A városi könyvtár két fiókkönyvtárral együtt végzi ellátó tevékenységét. A Szerencshez csatolt mintegy 500 lakosú Ondon lényegében községi könyvtári ellátást kellene nyújtania a fiókkönyvtárnak. Helyzete azonban mostoha, mert helyiségét 1983-ban óvodai célra vették igénybe, ezért átmenetileg szüneteltetik a könyvtár működését, remélvén az újbóli működési feltételek mielőbbi megteremtését. A másik fiók a tűzoltóság részére végez szűk körű ellátást.

A városi könyvtár heti 38 órában fogadja az olvasókat. A hét négy napján 10 és 18 óra között, szombaton 8-tól 14 óráig tart nyitva. Kedden zárva marad a könyvtár, ezen a napon tartja a könyvtári rendezvényeket, iskolai könyvtári órákat. Az elhelyezésből adódóan a teljes nyitvatartási időben a felnőtteket és a gyermekeket egyaránt fogadják, a helybenhasználat lehetősége is heti 38 óra. A nyitvatartási idő hossza és napi megoszlása is megfelel a helyi igényeknek.

Az olvasók száma az utóbbi években 1600 körül van. Az olvasótábor fele felnőtt, fele gyermek. Lényegében ugyanez az arány jellemzi a könyvtárlátogatásokat is. A kölcsönzött kötetek száma szintén viszonylag állandó, 35–36 ezer kötet körül mozog évek óta.

A kellő feltételek hiányában az alapszolgáltatásokon felül csak keveset tud nyújtani a könyvtár. Kilenc audiovizuális készülék (tv, magnetofon, lemezjátszó stb.) és a gazdag hangzó dokumentum-állomány kínálhatná a bővebb szolgáltatás lehetőségét, de használatuk a jelenlegi körülmények között főként a könyvtári rendezvényekre korlátozódik.

Az évente tartott rendezvények száma igen

magas, 1982-ben például 169-et bonyolítottak le – ebből 143-at gyermekek számára –, s a résztvevők száma 7800 volt. A rendezvények igen változatosak, az író-olvasó találkozótól a könyvtári órákon át a nyári olvasótáborig sokféle formát öltenek. Egy részüket a könyvtár épületén kívül szervezik, együttműködve az iskolákkal, illetve azok könyvtáraival is.

Az elért olvasószolgálati eredmények viszonylagos állandóságában – a körülményeken kívül – alighanem az is közrejátszik, hogy a város más hálózathoz tartozó könyvtárainak szintén fontos szerepük van a könyvtári ellátásban. Igen nagy múltú és gazdag a két önálló szakszervezeti könyvtár állománya (5500–6000 kötet), ezek a vasutasokat, illetve az édesipari vállalatok dolgozóit hivatottak ellátni.

Az általános iskola és a szakmunkásképző intézet egyenként hatezer kötetet meghaladó könyvtárát mindkét helyen főfoglalkozású könyvtáros vezeti. A gimnázium 15 ezer kötetes könyvtárát viszont órakedvezményes tanár irányítja. Ezekből az adatokból kitűnik, hogy az alig tízezer lakosú településnek a városi könyvtáron kívül öt olyan könyvtára van, amelyik érdemi könyvtári szolgáltatásokra képes. Ha e tények mellé azt is hozzávesszük, hogy a város könyvesboltja évi 3,5 millió forintos forgalmat bonyolít le, akkor a könyvtár olvasószolgálati eredményeit, a körülmények ismeretében, jónak kell tartanunk.

Hálózati-módszertani munka, személyi ellátottság

A járáások megszüntetése nem jelentett változást a könyvtár számára. A volt szerencsi járás községei teljes egészében Szerencs város vonzáskörzetéhez tartoznak. A vonzáskörzet 32 települése közül 12-ben a lakosságszám nem éri el az ezret, és 4 ezernél többen csak 4 településen élnek. A települések könyvtáraiban 8 főhivatású könyvtáros, 3 főhivatású klubkönyvtáros működik, a többi helyen tiszteletdíjas látja el a könyvtárosi feladatokat. Ezek az adatok igazolni látszanak azt a tervezési metódust, amely szerint a könyvtár igen precíz munkatervének körülbelül egyharmadát az alaposan kimunkált módszertani feladatok alkotják.

A hálózati munkát egy könyvtáros teljes munkaidejében végzi, de alkalmanként az igazgató is segít egy-egy feladat megoldásában. Az egyetlen módszertanos munkatárs a

szakmai irányelvek szerint is kevés, a gyakorlati tennivalók sokasága miatt pedig még legalább egy személy fél munkaidejét kellene a módszertani munkára fordítani, különösen a könyvtárátadások, állomány-ellenőrzések idején.

A könyvtárnak nincs saját gépkocsija, de heti igénylés alapján elkérheti a GAMESZ (gazdasági, műszaki ellátó szolgálat) mikrobuszát hálózati kiszállásokra. A könyvtár az időigényes feladatok megoldásakor a tömegközlekedési eszközöket veszi igénybe. A városi tanács továbbra is fontosnak tartja a könyvtár vonzáskörzeti munkáját, amit az is bizonyít, hogy megemelte a könyvtár útszámlákra kifizethető keretét.

A *Településeink könyvtári ellátása* c. statisztikai adattár 1983. évi táblázataiban ilyen adatokat találhatunk a főfoglalkozású könyvtári dolgozók számáról az utóbbi időkben városná nyilvánított települések neve mögött: Pásztó 13, Lenti 11, Encs 11, Szeghalom 9 és még folytathatnánk is a felsorolást. Szerencsen ugyanez az adat: 7. Több nagyközség könyvtára, amelyik nem lát el hálózati feladatokat, ugyanannyi vagy magasabb létszámmal végzi

feladatát, mint a szerencsi városi könyvtár. Ezek az adatok önmagukért beszélnek, nem kívánnak különösebb magyarázatot. A szakmai irányelvek kívánalmait többféle módon értelmezhetjük a könyvtár személyi létszámára, az viszont bizonyosnak látszik, hogy legalább 10 főfoglalkozású könyvtáros kellene azoknak a szakmai feladatoknak az igényes ellátásához, amelyek részben a lemaradások felszámolását, részben újabb szolgáltatások nyújtását eredményezhetnék. Jelenleg 6 főfoglalkozású könyvtáros dolgozik a könyvtárban, és mindegyiknek van valamilyen szintű könyvtárosi szakképzettsége. Az igazgatónő egyetemen végzett tanár és könyvtár szakot, ketten népművelés-könyvtár szakosok, egy munkatárs a Könyvtártudományi és Módszertani Központ tanfolyamát végezte, egy könyvtárkezelői és gyermekkönyvtárosi tanfolyamon vett részt. A néhány hónapja felvett új munkatárs, aki levelező hallgató a sárospataki tanítóképző főiskolán, a gimnáziumi könyvtári fakultáció keretében szerzett alapismereteket.

A könyvtár munkatársi gárdája állandó. Hárman több mint húszéves munkaviszonyuk egészét vagy túlnyomó részét a könyvtárban töltötték. A fiatalabb munkatársak is évek óta a könyvtár dolgozói. Erkölcsei megbecsülésüket jelzi, hogy négyen kaptak miniszteri kitüntetést. Anyagi elismerésük már nem ilyen kedvező, és ez bérfeszültséget is kelt. A bérezési lemaradások miatt olyan helyzet teremtődött, aminek eredményeképpen két éven át csak egy munkatárs kaphat bérfejlesztést, mivel így érheti el 1986-ra a kulcsszámának megfelelő besorolás alsó határát. A feszültség feloldása sürgetőnek látszik, mert féltő, hogy a könyvtári munkára is kedvezőtlen hatást gyakorolhat. A tanács ismeri ezeket a gondokat, és remélhetőleg segít is felszámolásukban.

*

Sok megoldásra váró feladattal érkezett Szerencs a városi lét küszöbére. A város könyvtárának jobb körülményekhez jutása is ezek sorába tartozik. A közeli időszakban fenntartónak, könyvtárnak és a szakmai segítséget nyújtani tudó intézményeknek egyesült erővel kellene munkálkodniuk azon, hogy a megújuló várban városi könyvtárhoz méltó környezet alakuljon ki, ami lehetővé teszi majd a szolgáltatási formák kibővítését, az egyre igényesebb szakmai munkát.

Janó János